

CRITICA DE EXPORT. O PLEDOARIE

Andrei TERIAN

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
“Lucian Blaga” University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
B-dul Victoriei 5-7, 550024, Sibiu, România
tel. +40 269 215556, e-mail: litere@ulbsibiu.ro, web: <http://grants.ulbsibiu.ro/wsa>
Personal e-mail: andrei.terian@ulbsibiu.ro

A Plea for Export Criticism

My study is a plea for what might be called “export criticism”, i.e. that critical discourse which retains some relevance beyond the strictly local, regional or national context where it has arisen. In this respect, I carry out an inventory of both external and internal obstacles impeding the promotion of Romanian literary criticism abroad. As regards external obstacles, the most important are the few translations of Romanian literary works into languages of international circulation (especially English and French), the absence of a recent history of Romanian literature written in a foreign language, the difficulties of assigning Romanian literature in a disciplinary niche (as an object of analysis, it seems to be at the periphery of both Romance and East-European studies), and the poor communication between Romanian and foreign researchers. Regarding internal obstacles, mention should be made of the methodological belatedness of Romanian literary criticism, its essayistic tradition and a certain dogmatism which renders it incompatible with the dominant pluralism on the international market. However, the thesis I attempt to underscore in the present paper is that Romanian literature and criticism not only can be, but they already are areas of international relevance and academic interest.

Keywords: export criticism, translations, Romance studies vs. East-European studies, essayistic vs. academic criticism, national vs. transnational literary canons

Studiul de față se dorește a fi o pledoarie pentru ceea ce s-ar putea numi „critică de export”, adică pentru acel tip de discurs critic care își păstrează o anumită relevanță dincolo de contextul strict local, regional sau național în care a luat naștere. E vorba, cu alte cuvinte, despre spinoasa și aparent insolubila problemă ce pare să fi devenit, pentru literele românești din ultimul secol și jumătate, o veritabilă căutare a Graalului: „Ce i-ar putea interesa pe străini în literatura română – și, îndeosebi, în domeniul mult mai limitat al criticii ei?” Înainte de a încerca să schițez un răspuns mai detaliat la această întrebare, țin să avertizez că el va fi de un optimism incurabil. Altfel spus, refuz să accept că literatura și critica autohtonă reprezintă – așa cum sugerează unul dintre actele normative ale sistemului de cercetare de la noi¹ – simple „domenii cu specific românesc”, adică niște câmpuri disciplinare condamnate la o relevanță în cel mai bun caz națională. Sunt ferm convinși de faptul că literatura și critica literară românească nu doar că *pot fi*, ci chiar că ele *sunt* deja niște domenii de interes și de relevanță internațională. Și atunci – răsturnând întrebarea anterioară – ce le-a împiedicat până acum să fie

recunoscute ca atare?

Dintre motivele care îmi vin în minte aproape instantaneu, probabil că cel mai evident ține de numărul redus de traduceri și de relativa lipsă de popularitate a literaturii române în străinătate. Cum să exporti critica literară atâta timp cât nu ai reușit până acum să exporti îndeajuns obiectul său – literatura? Acesta e, într-adevăr, un obstacol considerabil, dar nu unul determinant. Dacă exportul de literatură română e echivalat, în general, cu traducerea, publicarea și receptarea în străinătate a unor anumite opere, atunci exportul de critică e, în egală măsură, și mai greu, și mai ușor decât acela beletristic. Mai greu, pentru că, de foarte multe ori, se întâmplă ca din unele limbi să lipsească tocmai obiectul de studiu, adică o versiune tradusă a textelor comentate; dar și mai ușor, pentru că, în comparație cu opera literară, textul critic poate fi problematizat cu succes și în absența traducerilor. Și asta pentru că, dintre genurile literare, critica literară rămâne, negreșit, tipul de discurs care pierde sau câștigă cel mai puțin prin traducere. Cine încearcă să scrie despre poezia sau proza românească adresându-se unui public străin se confruntă din capul locului cu o aporie greu de soluționat: dacă el se va referi

la originalul românesc, atunci va risca să-și piardă cititorii (și așa nu foarte numeroși); dacă se va referi la textul tradus, atunci e discutabil în ce măsură el va mai comenta literatură „română” ca atare. În schimb, în cazul criticii literare lucrurile stau cu totul altfel. O fi și critica o artă, nu zic, dar e evident că discursul critic are o structură conceptuală mult mai pronunțată decât genurile pur literare, ceea ce îl face mai apt pentru export chiar și atunci când nu există o traducere a lucrării comentate. Un concept, o metodă, o teorie, o ipoteză, o interpretare sau o luare de poziție sunt, prin chiar natura lor, mult mai ușor vandabile unui public străin decât un sonet de Eminescu sau o povestire de Creangă. Deși, la drept vorbind, nici chiar în cazul beletristicii bariera lingvistică nu mi se pare insurmontabilă. Când într-una dintre cele mai prestigioase reviste de studii est-europene întâlnești un articol dedicat lui Ioan Groșan (și încă nu hiturilor sale de proză scurtă, ci mult mai modestelor *2084* și *Planeta mediocrilor*²), aceasta înseamnă că, în ciuda tuturor dificultăților, „se poate”. Important e să găsești unghiul potrivit de abordare.

Al doilea obstacol, nu mai puțin important, mi se pare absența contextelor. E foarte dificil să stârnești interesul unui străin pentru literatura română atâta timp cât el nu are la îndemână nici măcar instrumentele elementare pentru a-și forma o imagine de ansamblu asupra ei. Ca să mă rezum la un fapt evident, nu există în momentul de față nicio istorie a literaturii române scrisă în limbile engleză sau franceză care să contribuie la acest lucru. Sigur, există panorama lui B. Munteano, apărută în ambele limbi³, dar să nu uităm că aceasta datează de peste 70 de ani. Sigur, în 1988 s-a tradus în engleză *Istoria* lui Călinescu⁴, dar ea a fost scrisă cu aproape cinci decenii înainte de a fi fost tradusă; mai mult, date fiind principiul monografic care o prezidează și aversiunea criticului față de istoria socio-culturală, această operă tinde să semene pentru un cititor străin cu dispunerea unor figuri într-un spațiu vid. Există, apoi, și o istorie în limba engleză a lui Ion Dodu Bălan, datând din 1981⁵ – dar cred că ar fi deprimant din cale-afară dacă filologii străini și-ar face despre literatura română o imagine croită după chipul și asemănarea lui Ion Dodu Bălan. Practic, nu găsim în momentul actual nicio istorie a literaturii române, în engleză sau în franceză, care să cuprindă o descriere a contextelor culturale, a curentelor și ideologiilor literare, a relațiilor literaturii cu alte tipuri de discurs etc., astfel încât să-i servească unui cititor străin măcar ca o introducere verosimilă în studiul literaturii române. Și aceasta în condițiile în care majoritatea literaturilor est-europene (poloneză, cehă, maghiară, bulgară, chiar albaneză) au beneficiat, în ultimele decenii, de câte 2-3 asemenea tratări „monografice”, unele dintre ele scrise chiar de specialiști străini. Probabil că, pentru a-și forma o imagine credibilă despre literatura noastră, sursa cea mai bună de informare a unui străin, dacă nu chiar singura, sunt

capitolele din istoria culturilor est-europene a lui Marcel Cornis-Pope și John Neubauer⁶; însă, oricâte i-ar fi meritele (nu puține, într-adevăr), proiectul respectiv prezintă doar anumite segmente din istoria literaturii române – cel mai bine stă proza – și nu poate substitui o istorie literară „integrală”. Consecința acestei stări de fapt este că, atunci când scrie un articol destinat străinătății, un critic român e nevoit să-și consume uneori jumătate din spațiul pe care îl are la dispoziție pentru a defini și explica fenomene și evenimente pe care, altminteri, le-ar fi putut expedia prin simple trimiteri bibliografice.

La absența traducerilor și a contextelor trebuie adăugată și absența – sau, mai exact, exploatarea insuficientă – a unor nișe disciplinare prin intermediul cărora critica și literatura română să răzbată în exterior. Cea mai îndemână dintre acestea ar fi, fără îndoială, literatura comparată, disciplină care, de altfel, conține prin chiar natura sa cel mai mare potențial de export; însă, în pofida fanteziei cu accente adeseori protocroniste a criticilor noștri, dintre care unii n-au ezitat să-i asocieze pe scriitorii români cu aproape toți scriitorii străini pe care i-au citit, nu e greu de observat că, cel puțin în ultimele două decenii, studiile de istorie a literaturii române au renunțat progresiv la perspectiva comparatistă⁷. Ajunge să reamintim, în acest sens, că nici măcar în clipa de față nu avem un studiu temeinic despre influența lui Proust asupra lui Camil Petrescu sau despre influența lui Baudelaire asupra lui Arghezi – și asta ca să mă rezum la conexiuni banale, pe care tinerii noștri filologi ajung să le asimileze încă de pe băncile liceului...

Ce-i de făcut în comparatistica românească? Probabil că drumul cel mai simplu (chiar dacă nu neapărat și cel mai ușor) pe care ea ar putea să-l urmeze ar fi să (re)pornească de la integrarea literaturii române în genul ei proxim – de fapt, în două asemenea „genuri”, având în vedere că, grație apartenenței sale lingvistice la *Romania Orientalis*, literatura română poate fi definită drept cea mai importantă literatură scrisă într-o limbă romanică în Estul Europei. E drept că o asemenea încadrare atrage automat un statut ambiguu, care se constată în clipa de față prin sciziunea existentă în predarea studiilor românești în străinătate. Căci, dacă în universitățile de pe continent cultura română continuă să fie asimilată studiilor romanice, în mediul academic anglo-american ea este pusă alături de celelalte culturi est-europene, preponderent slave. Desigur, există în această situație riscul unei duble marginalizări; dar și șansa unei duble afirmări. Iar, dacă această afirmare nu s-a produs (sau s-a produs insuficient) până în prezent, mă tem că vina e în primul rând a noastră, și nu a unei pretinse ignorări sau marginalizări a literaturii române în străinătate. Astfel, în ceea ce privește primul termen al ecuației (studiile romanice), nu e greu de observat că, deși unii dintre criticii importanți ai literaturii române (de la O. Densusianu și N. Iorga până la G. Călinescu și Mihai Zamfir) au scris, în același timp, lucrări

substanțiale despre literaturile romanice, acest avantaj nu s-a răsfrânt prea mult și asupra istoriei literaturii române. Pe de o parte, o problemă a constituit-o faptul că, pentru majoritatea scriitorilor și criticilor noștri (există, desigur, și excepții, între care unele dintre numele amintite mai sus), romanitatea literaturii române s-a identificat fără rest, de-a lungul ultimului secol și jumătate, cu francofilia, fapt care a generat un interes mult mai scăzut pentru literaturile de limbă spaniolă, italiană sau portugheză. Pe de altă parte, regresul culturii franceze din ultima jumătate de secol, pe fundalul unei americanizări din ce în ce mai acaparante a întregului glob, a ajuns să suspende chiar și această relație privilegiată a culturii române. În plus, după 1990, criza sistemului de cercetare din România și absența unei tradiții a proiectelor critice colective par să fi distrus iremediabil, la noi, comunicarea între româniști și romanști. Astfel încât, în momentul de față, latinitatea literaturii române reprezintă un blazon cu un rol mai degrabă decorativ decât identitar, deși puncte de interes comun s-ar găsi din plin în acest domeniu. Cine și când va demara, bunăoară, un proiect comparativ dedicat paralelismelor evolutive dintre culturile literare din România și din America Latină?

Mai interesantă, dar și mai complicată este raportarea literaturii române la celelalte culturi est-europene. Căci, dincolo de orice considerente lingvistice, literatura română rămâne (și) o literatură est-europeană, legată de culturile din Europa Centrală și din Balcani prin numeroase experiențe istorice, de la așa-zisul „orientalism” până la trecutul (post)comunist. Totuși, nu numai că aceste afinități nu au fost până acum fructificate îndeajuns, dar ele au fost respinse uneori de către critica noastră asemenea unui vis urât pe care ar trebui să-l uităm cât mai repede. Două sunt motivele care, în opinia mea, au stat la baza acestei reticențe. Primul este rusofobia tradițională a societății românești (inclusiv a elitelor ei culturale), pe care perioada (post)comunistă a dus-o până aproape de paroxism. Celălalt ține de un anumit bovarism constitutiv al literaturii române (din seria „complexelor” teoretizate de Mircea Martin), pentru care, de aproape două secole, „străinătatea” a însemnat aproape exclusiv Occidentul (care, la rândul lui, până la mijlocul secolului trecut se reducea la Paris). Dacă pentru percepția comună a scriitorilor și criticilor români comparația cu autori francezi de mână a doua reprezintă și acum un titlu de noblete, comparațiile cu scriitori estonieni sau bulgari, oricât de buni, par adevărate jigniri. Însă trebuie să recunoaștem că, atât sub raport tipologic, cât și valoric, literatura și critica românească au mult mai multe note comune cu sistemele culturale est-europene decât cu acelea occidentale. Nu sunt, desigur, un adept al versiunii demagogice a relativismului cultural, potrivit căreia toate literaturile sunt egale în fața Domnului; și nu m-ar deranja deloc ca literatura română să aibă tradiția literaturii franceze și forța comercială a literaturii

americane. Însă mi se pare că snobismul occidentalizant pe care critica românească l-a practicat ostentativ în ultimul secol și jumătate nu a făcut decât să îi adâncească și mai mult propria izolare.

Și totuși, în ciuda acestor obstacole, spuneam mai sus că literatura și critica românească nu doar că pot fi, dar ele chiar sunt domenii de relevanță internațională. Pentru a ne convinge de acest lucru, e suficient să ne reamintim că, în momentul de față, există aproximativ 150 de departamente afiliate unor universități din străinătate în care se predau cursuri de limbă, literatură și cultură română. Anual, se tipărește în afara țării o cantitate impresionantă de volume, studii și articole despre literatura română. Însă, în România, majoritatea acestor publicații sunt fie ignorate, fie primite cu complezență și comentate în stilul găsirii de noduri în papură. Desigur că nu toate aceste texte sunt ireproșabile sub raport analitic sau documentar⁸. Însă, de cele mai multe ori, ele nu numai că nu sunt comentate, dar nici măcar nu sunt citite. Cărți precum acelea semnate după 2000 de Hélène Lenz, Ileana-Alexandra Orlich sau Gisèle Vanhese⁹ (ca să mă rezum cu exemplele la volume publicate în limbi mai cunoscute) au fost primite la noi, în general, cu indiferență, iar cronicile pe care le-au strâns abia dacă se numără pe degetele de la o mână. Și aceasta în condițiile în care nu avem de-a face cu simple eseuri scrise de „entuziaști”, ci cu studii semnate de adevărați profesioniști ai domeniului, pe care criticii români ar trebui să le cunoască întrucât vizează în modul cel mai direct specialitatea *lor*. În sfârșit, nu ne putem plânge nici că am fi dus lipsă de traduceri de critică românească sau de volume publicate direct în străinătate. Însă lucrările semnate de Paul Cornea, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Ion Vlad, Monica Spiridon sau Corin Braga¹⁰ (ca să rămân la exemple din ultimele două decenii) nu au avut aproape niciun ecou în țară. Mentalitatea generală pare a fi, la noi, că asemenea lucrări reprezintă simple accidente sau, mai rău, că ele ar fi fost publicate „pe pile”, deși o atitudine firească ar trebui să privească, în momentul de față, publicarea în străinătate ca pe o situație normală. Cel mai semnificativ caz în această privință mi se pare acela al lui Adrian Marino, criticul român (în sensul de rezident în România) care a beneficiat, probabil, de cel mai mare succes în străinătate. Situația sa e, până la un punct, similară cu aceea a altui comparatist est-european, slovacul Dionýz Duříšín; însă mai semnificative sunt diferențele dintre ei. În ultimul sfert al secolului trecut, Marino a fost publicat în străinătate la edituri de prestigiu (Gallimard, SUNY, PUF) și a devenit un nume de referință în cercetarea literară internațională. În schimb, comparatistul slovac a avut o existență discretă, iar singurele traduceri de care a beneficiat în timpul vieții au apărut la editura Academiei de Științe din Bratislava, adeseori în condiții grafice mai mult decât precare. Și totuși, în ultimul deceniu, Marino e menționat în

comparatistica internațională aproape exclusiv grație volumului său despre Etiemble, pe când Durișin a devenit un nume de prim-plan în recent înființata disciplină a „literaturii mondiale”¹¹. De unde această diferență de traiectorie? Nu neg faptul că la mijloc s-ar putea să fie o chestiune de selecție disciplinară și că e foarte probabil ca Marino să fie, pur și simplu, mai puțin actual decât Durișin. Dar e, fără îndoială, aici și o problemă de marketing cultural: căci, pe când ideile cercetătorului slovac au fost intens discutate și reformulate de cele două școli de comparatistică slovacă (de la Bratislava și Nitra), Marino nu numai că nu a reușit să creeze o școală de literatură comparată în România, dar și-a petrecut ultima parte a vieții fiind mai degrabă ignorat sau, cel mult, ironizat de contemporani.

Ne întoarcem, astfel, la miezul problemei: ce și, mai ales, cum să exportăm? Pentru a nu mai lungi vorba, voi porni la un fapt elementar: orice export cultural presupune un dialog, iar dialogul literar, ca oricare altul, presupune să cunoaștem și să ținem cont și de nevoile, de așteptările și de idiosincraziile partenerului, care de multe ori – de cele mai multe ori, așa zice – nu coincid cu ale noastre. Și mă tem că, dacă până în momentul de față dialogul literar transnațional nu a reușit să capete consistență la noi, lucrurile au stat astfel pentru că noi l-am împiedicat să o dobândească, și nu din cauza presupusei indiferențe sau aroganțe a străinilor. Nu e cazul să ne supărăm, precum în cunoscuta zicală, pe satul global doar pentru că satul respectiv funcționează după alte reguli decât modesta, dar orgolioasa noastră ogradă. Ar fi de preferat să vedem care sunt acele reguli și în ce măsură suntem capabili să le adoptăm sau să le folosim în favoarea noastră. Cum ar arăta, deci, o critică românească cu adevărat „exportabilă”? Din punctul meu de vedere, există cel puțin trei dimensiuni ale discursului critic care constituie parametri decisivi în această privință: metoda, forma și criteriile.

Astfel, în ceea ce privește metoda, o problemă semnificativă mi se pare – îmi pare rău, dar nu găsesc alt termen – retardul metodologic al criticii noastre. Numeroși cercetători români (și nu doar din generațiile mai vârstnice) și-au format cultura critică aproape exclusiv din traduceri autohtone apărute în colecția „Studii” a Editurii Univers sau din serii învecinate. Nu de puține ori, la conferințele „internaționale” din România se pot auzi profesori altminteri respectabili perorând grațios despre „cercetările mai noi ale lui Hans-Robert Jauss”. „Mai noi”? Dar, pentru numele lui Dumnezeu, Jauss și-a publicat manifestul istoriografic care i-a adus celebritatea internațională la sfârșitul anilor ‘60! E ca și cum, în epoca respectivă, adică în toiul controversei referitoare la *Nouvelle Critique*, cineva ar fi invocat „cercetările mai noi ale lui Gustave Lanson...”. Cel mult, în critica românească trec încă drept „noi” autori de tip *French Theory*, precum Foucault, Derrida sau Baudrillard. În orice caz, opinia dominantă la noi este că cercetarea literară internațională s-ar fi oprit (ba chiar

ar fi dispărut) undeva pe la mijlocul anilor ‘80, deceniu în care Occidentul ar fi capitulat necondiționat în fața „studiilor culturale”. Mai curios e, poate, că astfel de prejudecăți sunt propagate, adeseori pe un ton vehement, de persoane care nu au deschis în viața lor o revistă academică din străinătate. Or, e de la sine înțeles că enormitatea acestor afirmații paralyzează din capul locului orice discuție, mai ales în condițiile în care neo-darwinismul literar, poetica cognitivă, studiile postcoloniale, *world-systems analysis*, ecocritica, etocritica, geografia literară, istoria literară cantitativă, critica testimonială și studiile traductologice, pentru a da doar câteva exemple din mainstreamul academic occidental, sunt aproape necunoscute în critica literară românească. Sigur, nu am nicio îndoială că unele dintre acestea constituie simple „mode” despre care nimeni nu-și va mai aminti peste câteva decenii. Cred, apoi, că nu toate subrutinele disciplinare occidentale sunt benefice și adecvate criticii literare (eu unul, de pildă, nu mă împac defel cu abandonarea judecăților de valoare). Nu pretind în niciun caz că studiile literare românești ar trebui să adopte toate aceste metode *talé quales*; multe dintre ele ar merita revizuite sau chiar înlocuite. Dar, pentru a putea face acest lucru, critica românească ar trebui să intre în dialog cu ele; adică mai întâi să le cunoască și abia apoi să le combată.

La factorul metodologic se mai adaugă un impediment: forma discursului critic românesc, care este una predominant cronicărească. Ce-i drept, nu intenționez să reiau aici cunoscutele diatribe ale lui Adrian Marino împotriva cronicii literare și în niciun caz nu vreau să anatemizez genul cronicii ca atare. În afara faptului că foiletonistica este un sport care mi-a adus mari bucurii, sunt convins că, în calitatea lor de discurs critic caracterizat printr-o relație nemijlocită cu publicul larg, cronicile și/sau recenziile reprezintă o condiție esențială pentru supraviețuirea literaturii române ca practică socioculturală. Cred, apoi, că distincția de principiu dintre *magazines* și *journals* (sau, dacă vreți, între revistele destinate publicului larg și cele care vizează un public specializat) nu asigură de la sine nici valoarea și nici măcar „seriozitatea” articolelor publicate în paginile lor. De pildă, recente articole ale Teodorei Dumitru consacrate modernismul românesc (și publicate într-o revistă de larg consum, precum „Cultura”) sunt mult mai „serioase” decât sute de articole apărute în reviste românești „cotate”, în care singurele fragmente interesante sunt acelea plagiate. E o stare regretabilă, care se explică atât prin lipsa unei piețe academice reale în România, cât și prin simbioza incestuoasă care persistă încă la noi între studiu și cronică literară. În definitiv, ceea ce mi se pare cu adevărat nociv aici nu este efervescența jurnalistică, ci faptul că studiile însele, atâtea câte sunt, sunt contaminate de o mentalitate cronicărească: absența unui aparat metodologic riguros, ignorarea punctelor de vedere adverse sau precursorare, „bibliografia” alcătuită de multe ori dintr-un singur

volum, frecvența judecăților de valoare „impresioniste”, care, de fapt, nu spun nimic (în genul „admirabil”, „zemos”, „plictisitor”, „talentat”), toate acestea reprezintă obstacole care frânează, în momentul de față, exportul de critică românească. Nu e cazul să deplorăm ignoranța occidentalilor doar pentru faptul că ei nu se arată fascinați de minunatele noastre recenzii (sau studii-deghizate-în-recenzii). La urma urmei, nici pe noi nu ne-au interesat prea mult recenziile lor. E suficient să aruncăm o privire asupra a ceea ce s-a tradus în România din critica literară de după 1900 (dată aproximativă la care se produce în Occident despărțirea apelor între critica universitară și cea jurnalistică): nu vom găsi pe această listă niciun volum de cronici. Teorie – cât cuprinde; studii despre curente și epoci literare – după nevoi; monografii – nici prea-prea, nici foarte-foarte; numeroase eseuri; dar nu și cronici! Ceea ce dovedește că nici măcar în literaturile occidentale cronicile nu constituie un gen exportabil, indiferent de prestigiul criticilor sau al culturilor care le-au produs – pentru că, de regulă, valoarea de export a unui discurs critic e direct proporțională cu coeficientul său de generalitate. Prin urmare, cine se limitează la cronică literară va trebui să se mulțumească cu statutul de critic pentru „uz intern”.

În sfârșit, ajungem la criteriile, care reprezintă poate cea mai interesantă parte a problemei și, totodată, unul dintre cele mai serioase impedimente în favoarea exportării criticii literare românești. Am spus deja mai sus că sistemul literar internațional funcționează, în anumite privințe, după cu totul alte reguli decât sistemele naționale. Cel mai evident e acest lucru în privința canonului: nu e deloc obligatoriu ca ierarhia de valori a unei literaturi la nivel național să coincidă cu ierarhia ei de valori pe plan internațional. Cu alte cuvinte, în cadrul fiecărui sistem cultural național există o literatură pentru consum propriu și o alta de export. Primul care și-a dat seama de acest lucru a fost, probabil, Georg Brandes, iar articolul său din 1899 (*Literatura mondială*) reprezintă probabil actul de naștere al disciplinei respective într-o măsură chiar mai mare decât celebrele reflecții ale lui Goethe din 1827. Astfel, Brandes constata cu mirare (dar și cu o anumită iritare) că singurul scriitor danez care, până la acea dată, dobândise o „faimă mondială” era Hans Christian Andersen, care în Danemarca era socotit „un oarecare” – în orice caz, un autor care nu suporta comparația cu Poul Møller, Johan Ludvig Heiberg sau Christian Winther, autori divinizați în Danemarca, dar complet necunoscuți în afara propriei țări sau, cel mult, a Peninsulei Scandinave¹². Și nici până în clipa de față lucrurile nu par să se fi schimbat. Cum a fost posibil acest lucru? În loc să ne grăbim să invocăm proverbiala ignoranță sau superficialitate a străinilor, poate că ar fi bine să privim mai cu atenție regulile jocului literar mondial. Spuneam că, prin conținutul său, acest câmp literar diferă uneori radical de câmpul literar național;

dar, în același timp, între cele două entități există și o analogie structurală: tot așa cum un câmp literar național reprezintă un ansamblu de grupuri și de indivizi care utilizează în evaluarea operelor literare o pluralitate de reguli și criterii, la fel și câmpul literar mondial este alcătuit dintr-o serie de culturi „naționale” care folosesc standarde diferite. Un roman rural precum *Ion*, bunăoară, e receptat într-un anume fel de către o cultură care a cunoscut până la sațietate această formă narativă și altfel de către o literatură din care forma respectivă lipsește cu desăvârșire. Desigur, se poate întâmpla ca uneori canonul „național” al unei literaturi să coincidă cu canonul său „internațional” – în cazul lui Karen Blixen, dacă e să rămânem în perimetrul literaturii daneze. Probabil că asta își dorește, în definitiv, orice critică literară „națională”, care se străduiește de fiecare dată să-și internaționalizeze propriul canon. Nu reușește să o facă întotdeauna, pentru că se întâmplă adeseori ca orizontul de așteptare al „publicului” (cultura străină) să nu coincidă cu acela al „autorului” (cultura nativă). Însă, departe de a vedea aici un handicap, eu unul înclin să văd o oportunitate, căci, la urma urmei, aceasta înseamnă că se pot imagina tot atâtea fețe ale unei literaturi naționale câte culturi sunt în stare să le recepteze. Prin urmare, a scrie critică de export înseamnă a accepta că există mai multe literaturi române, dintre care aceea pe care și-o revendică autohtonii nu e cu nimic privilegiată în raport cu celelalte.

Note:

1. Cf. Planul național de cercetare, dezvoltare și inovare 2007-2013, PNII. Programul IDEI. Subprogramul „Proiecte de cercetare exploratorie”. Pachet de informații 2012 (http://nefiscdi.gov.ro/userfiles/file/PN%20II_PCE_Compentia%202012/pachet_informatii_PCE.pdf)
2. Maria Ioniță, *Oblique Speech and Humor in Ioan Groșan's "2084: A Space Epic" and "Planet of the Mediocres"*, în „East European Politics and Societies”, Vol. 25, No. 4, November 2011, p. 704-719.
3. Cf. B. Munteano, *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*, Editions du Sagittaire, Paris, 1938; Basil Munteano, *Modern Rumanian Literature*, authorized transl. from the original French by Cargill Sprietsma, Curentul Press, Bucharest, 1939.
4. G. Călinescu, *History of Romanian Literature*, translated by Leon Levițchi, Nagard – UNESCO, Milan, 1988 [1941].
5. Ion Dodu Bălan, *A Concise History of Romanian Literature*, Academy of Social and Political Sciences, Bucharest, 1981.
6. Marcel Cornis-Pope, John Neubauer (eds.), *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, vol. I-IV, John Benjamins, Amsterdam, 2004-2010.

7. V. în acest sens Andrei Terian, *Comparative Literature in Contemporary Romania: Between National Self-Legitimation and International Recognition*, în "Primerjalna književnost", Vol. 36, No. 3, 2013, p. 35-53.

8. Mai mult, ele nu exclud fenomenul plagiatului, cum s-a întâmplat cu monografia consacrată de Zdzislaw Hryhorowicz lui Urmuz – caz semnalat cu promptitudine de Paul Cernat (*Urmuziene și nu numai*, în „Observator cultural”, Nr. 151, 14 ianuarie 2003).

9. Hélène Lenz, *La stéréotypie de l'épopée roumaine*, Dacia, Cluj-Napoca, 2000; Ileana Alexandra Orlich, *Myth and Modernity in the Twentieth Century Romanian Novel*, East European Monographs, Boulder/ Columbia University Press, New York, 2009; Gisèle Vanhese, „Luceafărul” de Mihai Eminescu: *portrait d'un dieu obscur*, Éditions Universitaires de Dijon, Dijon, 2011.

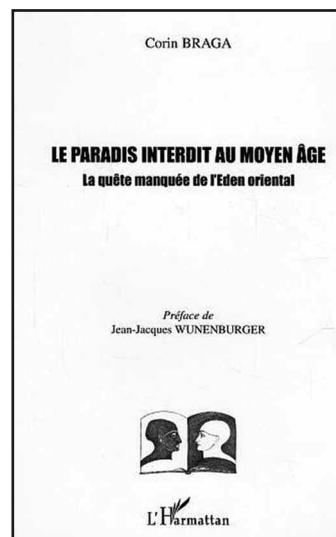
10. Paul Cornea, *Introduzione alla teoria della lettura*, a cura di Gheorghe Carageani, Sansoni, Firenze, 1993; Eugen Simion, *The Return of the Author*, edited and with an introduction by James W. Newcomb, translated by James W. Newcomb and Lidia Vianu, Northwestern University Press, Evanston, Illinois, 1996; Monica Spiridon, *Les dilemmes de l'identité aux confins de l'Europe: le cas roumain*, L'Harmattan, Paris, 2004; Corin Braga, *Le paradis interdit au Moyen Âge. La quête manquée de l'Eden oriental*, préface de Jean-Jacques Wunenburger, L'Harmattan, Paris, 2004; Idem, *La quête manquée de l'Avalon occidentale. Le paradis interdit au Moyen Âge – 2*, L'Harmattan, Paris, 2006; Idem, *Du paradis perdu à l'antiutopie aux XVIe-XVIIIe siècles*, Classiques Garnier, Paris, 2010; Idem, *Les antiutopies classiques*, Classiques Garnier, Paris, 2012; Ion Vlad, *The Novel of Crepuscular Universes*, East European Monographs, Boulder/ Columbia University Press, New York, 2010; Nicolae Manolescu, *French Themes*, translated by Alistair Ian Blyth, Plymouth University Press, Plymouth, 2011.

11. V. în acest sens César Domínguez, “Dionýz Durišin and a Systemic Theory of World Literature”, în Theo D'haen, David Damrosch, Djelal Kadir (eds.), *The Routledge Companion to World Literature*, Routledge, London, 2012, p. 99-107.

12. Cf. Georg Brandes, *World Literature*, în Mads Rosendahl Thomsen, *Mapping World Literature: International Canonization and Transnational Cultures*, Continuum, London, 2010, p. 143-147.

Bibliography:

Braga, Corin: *Le paradis interdit au Moyen Âge. La quête manquée de l'Eden oriental / The Forbidden Paradise in the Middle Ages. The Lost Quest of the Oriental Eden*, preface by Jean-Jacques Wunenburger, L'Harmattan, Paris, 2004.

Corin Braga, *La quête manquée de l'Avalon occidentale. Le paradis interdit au Moyen Âge*

http://1.bp.blogspot.com/_d70o0QbCQYg/TEHUuwf6iill/AAAAAAAEtG/6MzC9-xuaPY/s1600/Corin+Braga_La+quete+manque+du+paradis.jpg

Braga, Corin: *La quête manquée de l'Avalon occidentale. Le paradis interdit au Moyen Âge – 2 / The Lost Quest of the Western Avalon. The Forbidden Paradise in the Middle Ages*, L'Harmattan, Paris, 2006.

Braga, Corin: *Du paradis perdu à l'antiutopie aux XVIe-XVIIIe siècles / From the Lost Paradise to the Anti-Utopia in the 16th – 18th Centuries*, Classiques Garnier, Paris, 2010.

Braga, Corin: *Les antiutopies classiques / Classical Anti-Utopias*, Classiques Garnier, Paris, 2012

Brandes, Georg: *World Literature*, in Mads Rosendahl Thomsen, *Mapping World Literature: International Canonization and Transnational Cultures*, Continuum, London, 2010, p. 143-147.

Călinescu, G.: *History of Romanian Literature*, translated by Leon Levițchi, Nagard – UNESCO, Milan, 1988 [1941].

Cernat, Paul: *Urmuziene și nu numai / Urmuz-like Topics and Not Only*, in „Observator cultural”, No. 151, 14 ianuarie 2003.

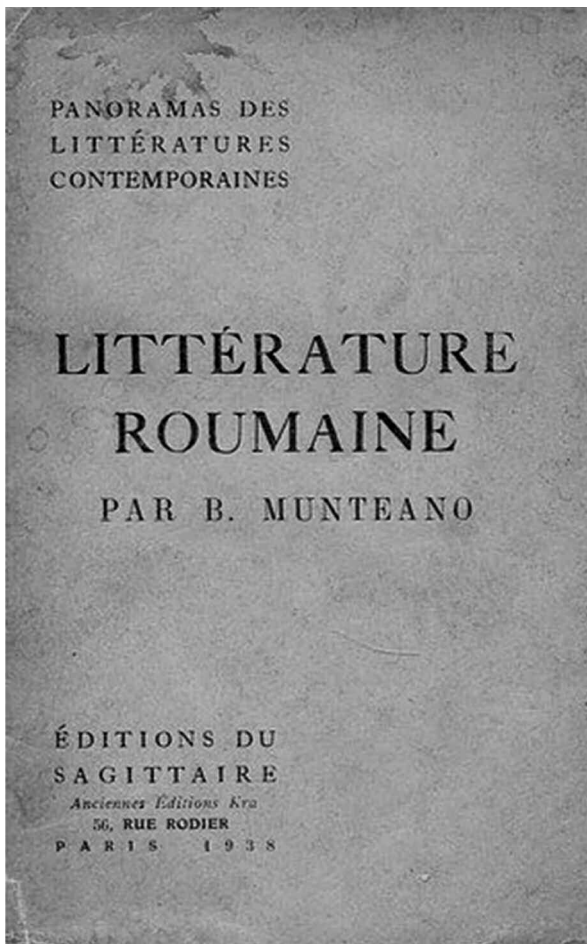
Cornea, Paul: *Introduzione alla teoria della lettura / Introduction to the Theory of Reading*, a cura di Gheorghe Carageani, Sansoni, Firenze, 1993.

Cornis-Pope, Marcel; Neubauer, John (eds.): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, vol. I-IV, John Benjamins, Amsterdam, 2004-2010.

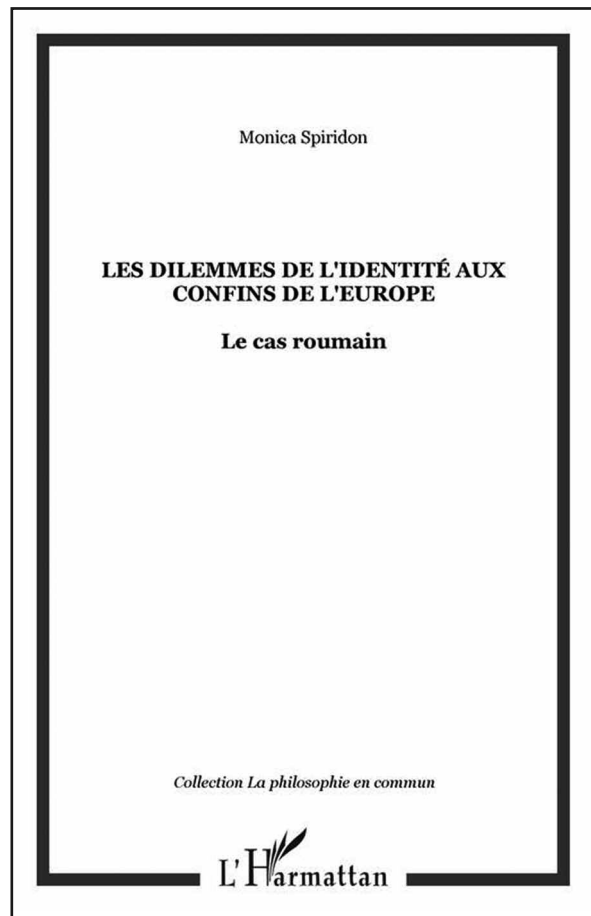
Dodu Bălan, Ion: *A Concise History of Romanian Literature*, Academy of Social and Political Sciences, Buchares, 1981.

Domínguez, César: “Dionýz Durišin and a Systemic Theory of World Literature”, in Theo D'haen, David Damrosch, Djelal Kadir (eds.), *The Routledge Companion to World Literature*, Routledge, London, 2012, p. 99-107.

Ioniță, Maria: *Oblique Speech and Humor in Ioan Groșan's “2084: A Space Epic” and “Planet of the Mediocres”*, in

Basil Munteano, *Littérature Roumaine*
<http://ecx.images-amazon.com/images/I/51378%2BhUrGL.jpg>

Monica Spiridon, *Les dilemmes de l'identité aux confins de l'Europe: le cas roumain*
[ec56229aec51f1baff1d-185c3068e22352c56024573e929788ff.r87.cf1.rackcdn.com/attachments/large/8/9/0/002469890.jpg](http://ecx.images-amazon.com/images/I/51378%2BhUrGL.jpg)

- “East European Politics and Societies”, Vol. 25, No. 4, November 2011, p. 704-719.
- Lenz, Hélène: *La stéréotypie de l'épopée roumaine / The Stereotype of Romanian Epopee*, Dacia, Cluj-Napoca, 2000.
- Manolescu, Nicolae: *French Themes*, translated by Alistair Ian Blyth, Plymouth University Press, Plymouth, 2011.
- Munteano, B.: *Panorama de la littérature roumaine contemporaine / Panorama of Contemporary Romanian Literature*, Editions du Sagittaire, Paris, 1938.
- Munteano, Basil: *Modern Rumanian Literature*, authorized transl. from the original French by Cargill Sprietsma, Curentul Press, Bucharest, 1939.
- Orlich, Ileana Alexandra: *Myth and Modernity in the Twentieth Century Romanian Novel*, East European Monographs, Boulder/ Columbia University Press, New York, 2009.
- Simion, Eugen: *The Return of the Author*, edited and with an introduction by James W. Newcomb, translated by James W. Newcomb and Lidia Vianu, Northwestern University Press, Evanston, Illinois, 1996.
- Spiridon, Monica: *Les dilemmes de l'identité aux confins de l'Europe: le cas roumain / The Dilemmas of Identity at the Margins of Europe: The Romanian Case*, L'Harmattan, Paris, 2004.
- Terian, Andrei: *Comparative Literature in Contemporary Romania: Between National Self-Legitimation and International Recognition*, in “Primerjalna književnost”, Vol. 36, No. 3, 2013, p. 35-53.
- Vanhesse, Gisèle: „*Lucașfărul*” de Mihai Eminescu: *portrait d'un dieu obscur / „Lucașfărul” [„The Morning Star”] by Mihai Eminescu: A Portrait of an Obscure God*, Editions Universitaires de Dijon, Dijon, 2011.
- Vlad, Ion: *The Novel of Crepuscular Universes*, East European Monographs, Boulder/ Columbia University Press, New York, 2010.

Acknowledgment:

This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2012-3-0411.